

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Кафедра іноземних мов

Інститут вищої освіти НАПН України
Київський університет імені Бориса Грінченка
Донбаський державний педагогічний університет
Українська асоціація когнітивної лінгвістики і поетики
Всеукраїнська асоціація з мовного тестування та оцінювання

ЯКІСНА МОВНА ОСВІТА
У СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ:
ТЕНДЕНЦІЇ, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ

*Матеріали I Всеукраїнської
науково-практичної конференції
(Суми, 23–24 листопада 2017 року)*

Суми
Сумський державний університет
2017

2. Миронова И. А. Формирование межкультурной компетентности студентов в процессе обучения профессионально-ориентированному общению / Инна Александровна Миронова. – СПб., 2008. – 218с.
3. М'язова І. Ю. Особливості тлумачення поняття “міжкультурна комунікація” / І. Ю. М'язова // Філософські проблеми гуманітарних наук. – 2006. – № 8. – С. 108–113.
4. Плужник И. Л. Формирование межкультурной коммуникативной компетенции студентов гуманитарного профиля в процессе профессиональной подготовки / И. Л. Плужник. – Тюмень, 2003. – 46 с.
5. Психология и культура / Под ред. Д. Мацумото. — СПб.: Питер, 2003. — 718 с.
6. Сорокин Ю. А. Введение в этнопсихолінгвістику / Ю. А. Сорокин. – Ульяновск, 1998. – 168с.
7. Тер-Минасова. Язык и межкультурная коммуникация. / С. Г. Тер-Минасова. – М.: Слово/Slovo, 2008. – 264 с.
8. Фурманова В. П. Межкультурная коммуникация и лингвокультуроведение в теории и практике обучения иностранным языкам / В. П. Фурманова. – М., 1995. – 189с.

Біденко Л.В.

Сумський державний університет

РОЛЬ НАВЧАЛЬНИХ ПОСІБНИКІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

Інтернаціоналізація сучасної освіти призводить до розширення такого напрямку міжнародної діяльності, як навчання іноземних студентів. За короткий проміжок часу перед викладачем російської мови стоїть складне завдання сформуванню у студентів мовні навички та вміння в різних видах мовленнєвої діяльності.

Спостереження за навчальним процесом на просунутому етапі та власний досвід викладання російської мови у медичному інституті дозволив зробити висновки, що студенти, які пройшли навчання на підготовчому етапі, недостатньо володіють уміннями будувати монологічні та діалогічні висловлювання, самостійно продукувати зв'язні, логічні вислови відповідно до запропонованої теми і

комунікативно-заданої установки. Для вирішення цієї проблеми необхідно створити посібник, у якому містилася б така система вправ, котра забезпечила б оволодіння вищеназваними навичками та вміннями.

Викладання російської мови як іноземної було предметом наукових досліджень та методичних пошуків протягом кількох десятиліть, завдяки чому теорія та практика навчання РЯІ на сьогодні має добре розроблену методику. Провідними методистами (А.Р. Арутюнов, Г.І. Володіна, О.Г. Іпполитов, Л.С. Мурав'їова, М.М. Нейфельд и др.) було створено посібники для студентів-нефілологів, проте аналіз комунікативних потреб зазначеного контингентна студентів показав, що актуальним для них є навчально-професійна сфера спілкування. У зв'язку з цим виникла потреба розробки навчальних посібників, завдяки яким можна поглибити знання з мови та сформувати уміння користуватися мовою як засобом професійного спілкування.

Говорячи про формування професійної мовленнєвої компетентності, мовознавці виокремлюють два поняття: «навчально-наукова» та «професійна» мова. Це обумовлено виокремленням двох аспектів комунікації: академічного та ділового. Академічний аспект представлений мовою навчально-наукової сфери. Учасниками ситуації спілкування у виступає викладач і студенти. У рамках даного аспекту комунікації вводиться науковий стиль мовлення. Ділове спілкування реалізується між спеціалістами за допомогою засобів офіційно-ділового стилю. Студенти, які отримують вищу освіту іноземною мовою у медичному вузі, вивчають не просто науковий стиль, а мову спеціальності, яка трактується науковцями як практична реалізація наукового та офіційно-ділового стилю мовлення з урахуванням потреб певного профілю знань і конкретної спеціальності.

З'ясуємо, як науковці трактують поняття «мова спеціальності». На думку Б.О. Глухова, О.Н. Щукіна, мова спеціальності є «підсистемою мови, що обслуговує сферу професійного спілкування та характеризується широким застосуванням термінології, переважним використанням слів у їхньому прямому значенні, тенденцією до специфічних синтаксичних конструкцій» [3, с. 27]. Комарова А. І. пише, що мова спеціальності є специфічним різновидом «мови в цілому», яка використовується у процесі спілкування на ту чи іншу спеціальну тему». Мова для спеціальних цілей неоднорідна: з однієї сторони, вона максимально наближена до

повсякденного життя, з іншого боку містить специфічну лексику, що має конкретно понятійну орієнтацію [3, с. 5].

Комплексний зміст аспекту «мова спеціальності» складається з наступних компонентів: 1) оволодіння необхідними мовними засобами, специфічними для даної мовної підсистеми; 2) формування та розвиток навичок і вмінь в основних видах мовленнєвої діяльності: говорінні, читанні, слуханні, письмі, які необхідні студентам для спілкування в навчально-професійній сфері; 3) засвоєння встановленого мінімуму основної інформації змістовного характеру, актуальною для кожної конкретної спеціальності.

Необхідно зауважити, що перші два компоненти складають мету навчання, а третій являє собою засіб, за допомогою якого можна перевірити рівень мовної компетентності студентів та ступінь сформованості умінь і навичок.

Зміст навчання мови спеціальності передбачає застосування значимого для іноземців мовного матеріалу, який відібраний з урахуванням комунікативних потреб і обумовлений специфікою їхньої професійної діяльності, тому інформація, яка стає об'єктом вивчення на заняттях з російської мови як іноземної студентами-медиками, представлена текстами загальнонаукового та спеціального характеру.

У відборі навчального текстового матеріалу під час навчання мови спеціальності мають бути реалізовані основні дидактичні принципи: принцип тематичної відповідності (матеріал відповідає спеціальності, яку обрав студент); принцип комунікативної цінності (матеріал використовується в конкретній комунікації); принцип новизни і максимальної інформаційної насиченості.

Формування мовленнєвих умінь відбувається на основі граматичного матеріалу, який розкриває закономірності функціонування вивчених мовних засобів, реалізованих у наукових текстах.

Підсумком багаторічної роботи викладачів кафедри мовної підготовки Сумського державного університету стало створення навчального посібника з російської мови для іноземних студентів-медиків «Організм та його системи», основна мета якого – створити умови для формування професійної мовленнєвої компетентності, яка, на думку науковців, складається з трьох компетенцій: лінгвістичної (мовної), мовленнєвої та комунікативної. Лінгвістична компетенція – це знання про систему мови, про правила функціонування одиниць мови в мовленні, здатність за допомогою цієї системи розуміти чужі

думки і висловлювати власні судження в усній і письмовій формах. Мовленнєва компетенція означає знання способів формування і формулювання думок за допомогою мови, тобто вміння розуміти інформацію і будувати текст професійного спрямування. Комунікативна компетенція – вміння користуватися іноземною мовою, що вивчається, для досягнення порозуміння і взаємодії з носіями мови [1, с. 316].

Виходячи з даних положень, у навчальному посібнику «Організм і його системи» матеріал розміщено відповідно з формуванням трьох рівнів (системи мови, мовлення й комунікації): мовленнєвий практикум, лексико-граматичний практикум та навчальні тексти. До складу навчального посібника увійшли комунікативні мовні теми: «Організм і його системи», «Система травлення», «Дихальна система», «Нервова система», «Лімфатична система», «Серцево-судинна система», які є центром побудови мовного і мовленнєвого практикумів.

Мовленнєвий практикум спрямований на формування умінь мовленнєвої діяльності (говоріння, читання та аудіювання). Розроблені вправи цього практикуму сприяють розширенню професійної лексики студентів та спрямовані на більш глибоке й свідоме розуміння змісту тексту.

Наведемо приклад кількох вправ: **Завдання 1.** Прочитайте слова. Перевірте себя: чи знаєте ви їхнє значення. Запишіть незнайомі слова. Прослухайте текст. Скажіть, про що буде йти мова на уроці. Що ми називаємо організмом? Що вивчає анатомія людини? *Організм – це найважливіша одиниця життя. Будь-яка жива істота – організм. Деревя, квіти, трава – це організми. Риби, тварини, комахи – це інші організми. Бактерії, віруси також є організмами. Людина – це найскладніший живий організм. Рослини, тварини, людина – все це живі організми.*

Завдання 2. Прослухайте назву органів організму людини. Визначте, чи розумієте ви значення слів та словосполучень. Прочитайте ці назви. Слухайте та записуйте назви органів людини.

Бронхи, залози внутрішньої секреції, шлунок, кістка, легені, нерв, носова порожнина, сечовий міхур...

Як бачимо, завдання мовленнєвого практикуму спрямовані на відпрацювання умінь сприймати та розуміти інформацію на слух, аналізувати та виправляти помилки у власних роботах.

Лексико-граматичний практикум націлений на зняття лексико-граматичних труднощів студентів під час виконання конкретних

завдань у процесі читання й розуміння тексту. Вправи, що містяться у даному практикумі спрямовані на формування граматичних навичок. Їх науковці ділять на рецептивні й продуктивні. В основі даної класифікації лежить орієнтація на використання граматичних навичок в продуктивних видах мовленнєвої діяльності (говорінні, письмі) і рецептивних видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, читанні). До граматичних навичок говоріння і письма вчені відносять морфологічні, синтаксичні та морфолого-синтаксичні мовні навички. Поряд з ними повинні бути сформовані і рецептивні граматичні навички читання та аудіювання, тобто навички впізнавання і розуміння граматичних явищ у письмовому та усному тексті. Традиційно оволодіння граматичними навичками усного мовлення формуються у студентів ізольовано, поза діяльністю мовного акту. Відомо, що формування навичок відбувається переважно в процесі виконання вправ, проте якщо вправи носять формальний характер і не мають комунікативної спрямованості, говорити про формування граматичних навичок не можна. Тому ми пропонуємо таку систему вправ, котра б сприяла гармонійному формуванню як рецептивних та і продуктивних граматичних навичок.

Граматичні вправи навчального посібника «Організм та його системи» носять мовний, умовно мовленнєвий характер. Зазначимо, що всі вправи, котрі подаються у лексико-граматичному практикуму, базуються на основі тексту професійного спрямування, що подається наприкінці уроку.

Наприклад. **Завдання 1.** Вставте пропущені слова. Прочитайте й запишіть текст.

1. Організм – це _ одиниця життя. 2. Організм людини ділиться на _. 3. Кожна із систем виконує свою _. 4. Людина – це _ організм. 5. Організм працює як одне _. 6. Анатомія – це наука про _ і _ організму...

Завдання 2. Вставте дієслова з тексту в реченнях.

Взаємодіяти (з чим?). 1. Усі системи організму _ у складі єдиного цілого. 2. Всі органи взаємопов'язані та _ один з одним. 3. Всі органи і системи _ постійно...

Таким чином, вправи лексико-граматичного практикуму спрямовані на відпрацювання умінь систематизувати отримані знання, класифікацію явищ за вказаними критеріями, формування продуктивних (говоріння і письмо) та рецептивних (аудіювання та читання) граматичних навичок.

Центральним блоком зазначеної теми заняття є текст. Усі тексти чітко структуровані та адаптовані до сприйняття та розуміння. Основна мета роботи з текстовим матеріалом полягає у побудові аргументованого монологічного висловлювання на основі тексту, а також на контролі засвоєння мовних засобів тексту.

Зазначимо, що робота з текстом проводиться за такою методикою. Текст читається викладачем, а потім студентами по абзацах. Робота здійснюється над кожним абзацом усно, для перевірки первинного розуміння тексту викладачу рекомендується формулювати і задавати питання студентам після читання кожного абзацу. По завершенню читання під керівництвом викладача студенти виділяють значущі частини тексту і складають план. Завдання можуть бути такого змісту: *1. Прочитайте текст ще раз. Розділіть його на частини. Дайте їм назву. 2. Побудуйте запитання, використовуючи питальні слова: що?, де?, куди?, звідки? ...*

Кінцевим результатом роботи викладача і студента є контроль, який може проводитися як у формі усних і письмових переказів, так і контрольних письмових завдань, що допоможуть з'ясувати рівень сформованості мовної особистості.

Таким чином, формування мови спеціальності відбувається поетапно, з урахуванням єдності трьох компетенцій: лінгвістичної (мовної), мовленнєвої та комунікативної. Це не тільки сприяє розвитку у студентів уміння користуватися відповідною опорною мовною технікою, але й збагачує позамовну інформацію, необхідну для спілкування і взаєморозуміння у своїй професійній сфері, тобто формується «мова спеціальності».

Створений посібник не тільки допоможе оволодіти необхідними мовними засобами, але й сформує уміння й навички спілкування з людьми даної професії та надасть можливість засвоїти той мінімум інформації, що так необхідна для студента у процесі формування професійної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнов А. Р. Формирование компетенций в процессе преподавания РКИ / А. Р. Арутюнов, Л. Х Цику // Международный журнал экспериментального образования. – 2014. – № 10. С. – 316-317.

2. Биденко Л.В. Организм и его системы : учебное пособие для студентов-иностранцев медицинских вузов / Л. В. Биденко, Е. Ю. Бурнос, А. И. Киселева. – Сумы : СумДУ, 2014. – 98 с.
3. Преподавание русского языка иностранным студентам: теория и практика, традиции и инновации : монография / [под ред. Н. И. Ушаковой]. – Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 214. – 391 с.

Бондаренко Є.В.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

КУЛЬТУРНА ПРЕЦЕДЕНТНІСТЬ: КОГНІТИВНИЙ ФАКТОР У ЛІНГВОДИДАКТИЦІ

Сучасна еколінгвістика, яка останнім часом претендує на парадигмальний статус у лінгвістиці та лінгводидактиці [3; 8; 11; 14], серед багатьох інших, знов ставить перед дослідниками питання, яке Леві-Стросс назвав величезнішою загадкою антропології: чому, люди, які мають східну конституцію та фізіологію, розмовляють незчисленною кількістю мов, які є не тільки незрозумілими для інших, але й, що природно впливає із психологічної сутності людини, постають як потенційна загроза чи нісенітниця [15, 27].

Залишаючи дослідникам можливість сперечатися щодо підґрунтя багатомовності, звернемося до того факту лінгводидактики, що, навіть володіючи іншомовними компетенціями задовільного рівня, студенти стикаються із нездоланими труднощами у розумінні чи інтерпретації деяких ситуацій. Серед таких назвемо, насамперед, ті, де виникають випадки культурної прецедентності, тобто використання реалій, специфічних тільки для певної національно-мовної спільноти [4; 7]. Базовими ознаками прецедентного феномена є його: 1) відомість усім представникам національно-культурної спільноти; 2) когнітивна оформленість у вигляді певної одиниці ментального лексикону, як правило, – концепта чи кластера концептів; 3) рекурентність, тобто постійне використання у мовленні представників національно-культурної спільноти та 4) можливість полікодового чи невербального втілення, наприклад, у вигляді кінофрагментів [2].

За умов навчання іноземної мови, коли постійний та довготривалий контакт із середовищем, в якому формувалася іноземна мова, не є можливим, нагальним є його штучне створення